

НЕВІДОМА СПАДЩИНА АНДРІЯ ЯРОШЕВИЧА

Віталій Іванчишен

УДК 39(092):[679.8+334.712]

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігаються унікальні матеріали, зокрема наукові праці та приватні документи відомих українських учених і громадських діячів. Однією з таких постатей був Андрій Іванович Ярошевич, доробок якого представлено у понад 200 одиницях збереження. Незважаючи на те, що зараз його ім'я невідоме широкому загалу, а його розвідками цікавиться надзвичайно вузьке коло фахівців, науковий спадок цього дослідника є цінним і потребує наукового осмислення.

Вивчаючи економічний стан Південно-Західного краю (у 20-х рр. ХХ ст. — Київська та Подільська губернії, у 30-х — області), А. Ярошевич особливу увагу звернув на систему ремесел і промислів. У процесі дослідження науковий інтерес ученого концентрувався саме на промислах, які поступово виходили з господарсько-економічного побуту, але водночас були його важливим компонентом. Розглядаючи поняття «промисел» з економічного погляду, спираючись на праці російських економістів другої половини ХІХ ст., А. Ярошевич підкреслював надзвичайне значення цього явища для розвитку господарсько-економічного укладу регіону, особлива роль при цьому відводилась каменотесництву.

У контексті досліджень обробки каменю слід відзначити декілька неопублікованих праць А. Ярошевича, що були написані впродовж 30-х років ХХ ст. і мають неабияку цінність. Серед них найважливіші — «Матеріали для характеристики каменних порід України с точки зрення архітектурно-декоративного применения получаемых из них стройматериалов (Библиография по строительным материалам)» [1], «Опоки Могилевского района» [2], «Матеріали по истории каменотесного

промысла на Украине» [3]. Перші дві розвідки торкаються проблеми використання каменю в народній архітектурі. Автором виявлено основні місцезнаходження будівельного каменю, проаналізовано його фізичні властивості та їхній вплив на стійкість і теплоізоляцію приміщень.

Найбільш цінною є остання з названих праць, присвячена історії каменотесного промислу на теренах України. Вона складається з п'яти частин, уміщених на 34 рукописних зошитових аркушах. У першій частині А. Ярошевич здійснив спробу проаналізувати економічні та суспільні умови розвитку обробки каменю в різних регіонах України. Автор зазначає основні локації поширення промислу, вказуючи яку саме кам'яну породу там обробляли. Друга частина роботи присвячена проблемі організації підприємств, які спеціалізувалися на обробці каменю. Спираючись на доступні джерела, А. Ярошевич зауважує значний іноетнічний вплив італійців та євреїв на розвиток цього промислу в Україні, акцентуючи увагу на обробці граніту поблизу м. Коростишева (Житомирська обл.). У третій частині автор докладно характеризує технологічний аспект промислу, порівнюючи його стан до і після приїзду італійців та організації каменеобробних підприємств. Непересічне значення має четверта частина розвідки, у якій А. Ярошевич перераховує види робіт під час обробки каменю, вказуючи на рівень їхньої оплати. Автор також зробив рисунки, що ілюстрували техніки промислу, інструменти та вироби, однак вони, на жаль, не збереглися. Зрештою, у п'ятій частині дослідник, зазначаючи місцезнаходження центрів обробки каменю в Україні, прослідковує зміни цін на їхні вироби впродовж другої половини ХІХ — початку ХХ ст.

Варто зауважити, що розвідка А. Ярошевича має описовий історико-етнографічний

характер, однак вона фактично є єдиною узагальнювальною працею з проблеми розвитку промислу обробки каменю в загальноукраїнському контексті. Незважаючи на деяку ідейно-політичну заангажованість дослідника, у праці зібрано унікальні фактологічні матеріали періоду напередодні Другої світової війни, багато з яких сьогодні недоступні.

Щодо самого автора, то А. Ярошевич (1875–1941) народився в с. Мельниківці Брацлавського повіту на Поділлі (нині – Немирівського р-ну Вінницької обл.). Навчався в Немирівській гімназії, потім у Московському (1893–1899) і Київському (1899–1902) університетах. Більшість його праць присвячено економіці, статистиці, економічній географії. До Першої світової війни А. Ярошевич був членом Київської спілки споживчих товариств (1911), Київської спілки установ дрібного кредиту (1912), Київського агрономічного товариства (1912), Харківського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості (1912), також слід відзначити членство в Комісії краєзнавства (1925–1927). Перераховуючи його основні посади, зазначимо, що він працював позаштатним постійним співробітником економічної секції соціально-економічного відділу Інституту української наукової мови (1925–1927); керівником Комісії для виучування продукційних сил України (1928), при цьому очолював секції: «тютюн-махорка, хмільової, народного господарства Товариства економістів (1928)» [6, с. 641]. Найвизначнішими його працями в галузі економіки є монографії «Нариси економічного життя України», «Нариси хуторянського господарства Київщини».

А. Ярошевич також виявив себе успішним педагогом й укладачем методичних посібників з економіки. Він викладав статистику та економічну географію на Київських вищих комерційних курсах (1908), які згодом було реорганізовано в Київський комерційний інститут, обіймаючи посаду штатного доцента з еконо-

мічної географії від 1919 року. Був приват-доцентом кафедри політичної економії і статистики Київського університету (1919), членом Постійної комісії для виучування природних багатств України при фізико-математичному відділі Всеукраїнської академії наук (1919).

З приходом до влади більшовиків, у 20-х роках ХХ ст. почав працювати економістом і статистиком при Київському й Подільському губпланах, водночас продовжуючи викладання в Київському комерційному інституті (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).

У подальші періоди був співробітником Всесоюзного державного науково-дослідного інституту махоркознавства (1931–1934), Всеукраїнського державного інституту соціалістичної охорони здоров'я (1934), старшим науковим співробітником Науково-дослідного інституту географії (1940–1941).

Успішною також була наукова діяльність А. Ярошевича в галузі краєзнавства. З 1922 року він почав виконувати обов'язки «спеціаліста по економике в сельскохозйственном подотделе», за виконання яких отримує «квартиру в усадьбе Губземаотдела о 2-х комнатах <...> и ежемесячное содержание натурой в размере 65 пудов ржи или же взамен натурой деньзнаками по рыночной стоимости ее в день выплаты жалования» [4, арк. 2–4]. Уже з 1924 року на запрошення директора Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при Всеукраїнській академії наук В. Отамановського став ученим консультантом Кабінету виучування Поділля [5, арк. 1]. З 1928 року А. Ярошевич був прийнятий у дійсні члени Тульчинського краєзнавчого товариства.

Отже, у науковий обіг вводиться досі невідома праця визначного економіста та статистика першої половини ХХ ст. А. Ярошевича, яка є цінним джерелом у дослідженні каменотесного промислу як невід'ємного компонента традиційної культури українців.

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 56, од. зб. 46 : Матеріали для характеристики каменних порід України с точки зрення архітектурно-декоративного применення получаемых из них стройматериалов (Библиография по строительным материалам), 233 арк.

2. ІР НБУВ, ф. 56, од. зб. 50 : Опoки Могилевського району, 4 арк.

3. ІР НБУВ, ф. 56, од. зб. 52 : Матеріали по історії каменотесного промисла на Україні, 68 арк.

4. ІР НБУВ, ф. 56, од. зб. 139–145. Договори между А. И. Ярошевичем и Подольским губернским земотделом, начальником Бюро переписи населения Киевского обл. УНХУ, инспектором экономики АН УССР, библиотекой ВУАН,

Центральним архивом древних актов об организации изучения сельскохозяйственного промысла в Подольской губернии, о консультациях о составлении библиографических картотек и указателей. 1922, 1935–38 гг., 12 арк.

5. ІР НБУВ, ф. 56, од. зб. 193. Вінницька філія Всенародної бібліотеки при Всеукраїнській Академії наук – Ярошевичу Андрію Івановичу. Лист про обрання його вченим консультантом «Кабінету виучування Поділля». 13 березня 1924 р., 1 арк.

6. Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : документи і матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського ; упоряд. В. А. Кучмаренко [та ін.]. – Київ : [б. в.], 1998. – 762 с.